

KOZMA DÁVID

MI MINDEN TÖRTÉNT 1914-BEN? –
AZ *EST* CÍMŰ BULVÁRLAP
SZERKEZETE, ROVATAI, CIKKTÍPUSAI

REZÜMÉ

1914-ben olyan világméretű konfliktus kezdődött el az emberiség történetében, melynek hatása nem csak a frontvonalakon volt érzékelhető, hanem a hadviselő felek hátszágában is, az élet minden területén. Az egyik ilyen terület a nyomtatott sajtó, ami a 20. század elején még gyakorlatilag az információszolgáltatás egyedüli közege volt. A 19. század második felétől a 20. század első évtizedéig gyökeres változások játszódtak le a sajtókiadásban, ezeknek háttérében az üzleti szempont és a technikai modernizáció felerősödése állt, ami olyan új laptípusok kialakulását eredményezte, mint például a bulvársajtó. Emellett a törvényi szabályozás modernizálására is történt kísérlet: az 1914-es, rövid életű sajtótörvény például az 1848 utáni több mint fél évszázad sajtóviszonyaira próbált megoldást nyújtani. Ám a háború kirobbanásával hadicenzúra lépett életbe, ami a szabályozási folyamatokat félbeszakította, és a lapok működését is nagyban befolyásolta az elhúzódó háború. Ilyen körülmények között sikertörténetként tekinthetünk a Miklós Andor által alapított, *Az Est* című napilapra, ami már indulásakor hatalmas népszerűséget szerzett újtásainak: a korszak egyik legnagyobb bulvárlapjává nőtte ki magát, és még a háborús évek alatt is képes volt olvasóbázisának növelésére. A jelen tanulmány azt vizsgálja, hogyan hatott a háború kirobbanása és a hadicenzúra bevezetése *Az Est* működésére, szerkezetére illetve hogy hogyan tudta a lap mégis megőrizni minőségi bulvárjellegét, népszerűségét, példányszámát. A kérdés megértéséhez elsősorban az 1914-es év lapszámait volt érdemes áttekinteni.

KULCSSZAVAK: sajtótörténet, *Az Est*, bulvárlap, I. világháború, 1914-es sajtótörvény, hadicenzúra

ABSTRACT

What Happened in 1914? - Structure, Columns and Types of Articles in the Tabloid Az Est

In 1914 a world-wide conflict unfolded in the history of mankind, a conflict affecting not only the front lines but felt in the heartlands of the powers at war, in all the aspects of everyday life. One of these aspects was printed media, practically the sole vehicle of spreading information at the beginning of the 20th century. From the mid-nineteenth century onwards up to the first decade of 20th century fundamental changes took place in the media world, urged on by technical development and by business considerations. As a consequence new types of newspapers, tabloids among them appeared. There were attempts to modernize legal conditions as well: the short-lived press law of 1914 for example tried to find solutions for the press problems of the half century after 1848. But with the outbreak of war, wartime censorship was initiated which cut short the efforts of legislation and highly affected the work of the press. The daily paper *Az Est* (founded by Andor Miklós) could become a success story even among these circumstances, it could achieve tremendous popularity right after its start and it could increase the number of readers in the war years as well. My paper examines the effects of the outbreak of war and of war censorship on *Az Est*, on its daily work, on its structure, and explores how it managed to keep its quality tabloid character, its popularity and its circulation numbers against all odds. The 1914 issues of the newspaper helped to elaborate the topic.

KEYWORDS: media history, tabloid, First World War, press law of 1914, war censorship

1. Felmerülő kérdések, kutatási lehetőségek

Az I. világháború brutalitásának mértékét csak a porosz–francia háború (1870–71) vagy az amerikai polgárháború (1861–65) eseményei vetíthették előre, ám ezeket a konfliktusokat is felülmúlva az I. világháború felfoghatatlan anyagi és véráldozattal járt, hatása a hátszágban élő civil lakosságot is elérte. A lakosság nem csak a becsapódó bombákon, a fegyverek közeli hangján vagy a vonuló csapatok láttán keresztül élte át a háborút, hanem különféle hírforrásokból naponta értesült a hadieseményekről, és a családok személyes veszteségek formájában is érintettek voltak. A háború a sajtóban is központi helyre került. Így történt *Az Est* című lap esetében is, miközben működését a hétköznapi élet területét érintő szabályozások szintén nagymértékben befolyásolták. Az újság

bulvárjellegéből fakadóan joggal merülhet fel a kérdés: a változások hogyan befolyásolták a lap működését? Sikerült-e előtérben tartania az üzleti és a populáris szempontokat, ötvözni őket a harci eseményekről szóló tájékoztatással, vagy a háborús körülmények mindent felülírtak és az újság teljes alkalmazkodásra kényszerült? E kérdések megválaszolása segíthet megérteni, hogyan maradhatott *Az Est* a háború alatt is sikeres napilap, noha a problémák eredményezhették volna akár az olvasottság csökkenését is.¹ A lap bulvárjellegének, történetének és szerkezeti jellemzőinek vizsgálata információkat nyújthat arra nézve is, hogy milyen események, hírek érdekelték a 20. század elején élő embereket, milyen hétköznapi problémákkal küzdöttek, milyen közéleti események zajlottak, a szerkesztőségek milyen üzleti módszereket, technikai eszközöket alkalmaztak az olvasottság növelésére. A lap ezáltal nem csak irodalomtörténeti, hanem társadalom-, gazdaság-, vagy médiatörténeti szempontból is érdekes lehet.

2. *Az Est* születése és a lap újításai

A napilap 1910. április 16-án jelent meg először. A tulajdonos és szerkesztő Miklós Andor² ezt megelőzően jelentős előkészületeket tett: beharangozásképpen mindenhol a megjelenést hirdető plakátokat, pecsétet helyezett el, ebből is látható az a tudatosság és szervezettség, ami majd az újság szerkezeti ismertetésénél is szembeötlő lesz. *Az Est* programja is céltudatosságot sugall:

¹ A problémák (gazdasági, politikai, társadalmi) szempontjából gondolhatunk a háború elhúzódásával bekövetkező, növekvő pénzhiányra, a szabadidő csökkenésére (frontszolgálat, hadiipari szükséglet- és termelésnövekedés következtében munkaidő-növekedés), vagy a különféle nyersanyagok, élelmiszerek hiányára, ami befolyásolhatta a lakosság életmódbeli prioritásait, így a lap-eladásra is hatással lehettek.

² Miklós Andor egy szegény zsidó család elsőszülött gyermeke volt, aki már 15 éves korában dolgozni kényszerült. Nyomdai kifizetőként kezdte, majd fokozatosan lépdelt előre a ranglétrán a Pesti Naplónál. Miután egy vita miatt elbocsátották a közgazdasági rovatról, elindította saját lapját, amivel hatalmas népszerűsége tett szert. A világháború után más lapok felvásárlásával tovább tudott terjeszkedni a sajtópiacon. Ld: BUZINKAY Géza, *Kis magyar sajtótörténet*, Haza és Haladás Alapítvány, Budapest, 1993, 50–51.

Ma délutántól kezdve egy szóval hangosabb a budapesti utca, a rikkancsok rohanó táborában először harsan fel a kiáltás: *Az Est*. Az utca újságja akarunk lenni, mert az utca mindenkié, az utcán mindenkinek át kell haladnia, azon fordul meg minden szomorúság és oda ragyog minden napfény. Ízléses, bátor, szabad és becsületes lesz *Az Est*. Új színekkel, új formákkal vágunk utat az események áradatában s mindenütt ott leszünk, ahol szükség van a gyöngesség vagy el nem ismert érdem védelmére, s az álarcos bűnök leleplezésére. Mi mindent odaadunk, amit független, tisztakezü és a nagy emberi ideálokért küzdő újságírók odaadhatnak: szívünket, eszünket, munkánkat, – érte cserébe csak a közönség szeretetét kérjük.³

Műfaja szerint *Az Est* bulvárlap volt, és ez önmagában nem lett volna újdonság, hiszen már a századelőn is jelentek meg ilyen kiadványok (pl.: *A Nap*, *Magyar Nemzet*, *Esti Újság*), több tízezres példányszámmal. Miklós Andor *Az Est*-tel tehát már létező laptípust újított meg, továbbfejlesztve a bulvárlapok amúgy is nagy népszerűségét.⁴ Az újítások közül elsőként érdemes megemlíteni a lap tipográfiáját. Ha megnézzük az 1914. január 1-i számot, akkor az első oldalon legfelül látható a lap neve, egyedi stílusban. A fejléctet Falus Elek tervezte, de nevéhez köthető a tipográfiai elrendezés, a rovatcímek és a választóvonalak megszerkesztése is. Falus fejlécét, tervezői stílusát így méltatta Bálint Aladár:⁵

[...] [N]em csavarja ki olcsó hatás kedvéért a betűk kezét-lábát [...] Sohse erőszakoskodik, sohse pózol az olvashatóság rovására. [...] A betűk szerelmese ő. Verzálisai gyöngéd odaadással, szeretettel rajzolt mesterdarabok, ahogy egy sort megold, az annyira masszív és kifejező, hogy gyakran másképp el sem tudjuk képzelni. [...] Sohse hangsúlyoz egy betűt egy másik betű rovására.⁶

A korabeli lapokhoz képest tehát minőségibb, bonyolultabb – és a nyomdászati költségek szempontjából drágább – formavilág a más lapoknál megszokott, szabályos címekhez képest mozgékonyt, játékosat, szabadságot sugall. A fejléc így kapcsolatba hozható a lap programjával,

³ *Az Est* 1910. április 16., 3. Idézi BUZINKAY Géza, *Bulvárlapok a pesti utcán*, Budapesti Negyed 5(1997)/16–17. (Tematikus szám: *Tömegkultúra a századfordulós Budapesten*), Budapest Főváros Levéltára, Budapest 41.

⁴ *Uo.*, 40.

⁵ Bálint Aladár, író, újságíró, képzőművészeti és zenei kritikus. A Nyugat egyik meghatározó munkatársa volt, de a Népszavának is dolgozott. DÉVÉNYI Iván, *Bálint Aladár*, *Művészet* 7(1966)/7, 17.

⁶ BÁLINT Aladár, *Falus Elek*, *Magyar Nyomdászat* 1910/12, 389. Idézi: ZETELAKI Orsolya, „...arcképvázlat Falus Elekről”, *Orteze Kiadó*, Szentendre, 2008, 24.

az olvasók számára nyújtani kívánt újszerűséggel; az olvasók a bulvár hírek érdekességét, izgalmasságát könnyen összekapcsolhatták az egyedi újságcímmel. Falus Elek nevét természetesen nem lehetett szorosan *Az Est*hez kötni, és a korabeli olvasók közül is csak kevesen tudták, hogy kinek köszönhető a lap látványelemei, mivel neve sehol sem volt feltüntetve. Falus neve elsősorban a Nyugattal forrt össze, ő alkotta meg a Nyugat-könyvek borítóterveinek jelentős részét, illusztrációt készített például Babits Mihály *Levelek Irisz koszorújából*, illetve Móricz Zsigmond *Hét krajcár* című művéhez is. A Nyugat lapszámaiban a nevét vagy monogramját is feltüntették, bár alig olvasható méretben.⁷

Az *Est* újítása volt a négyhasábos felépítés is, mivel a korabeli lapok háromhasábos beosztással jelentek meg (pl. Pesti Napló, Vasárnapi Ujság, Népszava).⁸ A vizsgált, 1914. januári lapszám első oldalán, de egészében is szembeötlő az eltérő stílusú (félkövér, dőlt), méretű (apró, kicsi, nagy) és típusú (talpas és talpatlan) betűk használata. Ez a technika a tájékozódást segítette, hogy az olvasó tudja, meddig tart egy cikk, illetve érzékelheti, hogy mi a fontos információ az adott témában és mi az, ami csak mellékes. Az elrendezés és a címadás révén az olvasó azt is eldönthette, érdekli-e a cím alatt található szöveg. Ezért kulcsfontosságú a megfelelő, figyelemfelkeltő címadás: az első oldalon olvasható például egy rövid cikk *Öngyilkos mérnökné* vagy *A gömöri vadász* címmel, a hatodik oldalon pedig a következő cím áll: *Fragsonst lelőtte az apja*. A lap igyekezett tehát szenzációt kelteni, a címek pedig nem csak az olvasói figyelem felkeltésére voltak alkalmasak, hanem az utcai terjesztést is segítették. A kiegyezést követően fokozatosan terjedt el a kolportázs intézménye, amit rikkancsok végeztek: a tartalom, illetve a hangzatos címek kikiabálásával próbálták meg növelni a lapeladást. Az újságok lapterjesztési tevékenységét a kiegyezés utáni évtizedekben többször is szabályozták. Ugyanis egyre több lap foglalkoztatott rikkancsokat és egyre élesebb verseny alakult ki közöttük, így a másik legyőzése és az eladás növelése érdekében akár a közönséget félrevezető információk közlésére is sor kerülhetett.⁹

⁷ LENGYEL Géza, *Falus Elek és a Nyugat*, Nyugat 25(1932)/7, <https://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm> – Utolsó elérés: 2020. 11. 13. Falus Elek grafikus, könyvtervezői munkáján túl színpadi díszlettervezőként, iparművészként, lakástervezőként is tevékenykedett.

⁸ A háromhasábos felépítésre példa: Pesti Napló 65(1914)/1, 1.; Vasárnapi Ujság 61(1914)/1, 2.; Népszava 42(1914)/1, 1.

⁹ BUZINKAY, *Bulvárlapok ...*, i. m., 34–37.

Az újságban szereplő cikkek rövidek és lényegretörőek, ezzel *Az Est* szerkesztősége a 19. század második felében elindult társadalmi, gazdasági, technológiai változásokhoz próbált meg alkalmazkodni. A második ipari forradalom életmódbeli változásokat eredményezett szinte minden társadalmi osztályban. A munkásosztályt tekintve például az élet felgyorsult, a munkaidő hossza megnövekedett, ezért széles körben vált napi problémává az idő beosztása. Ez pedig a szabadidő eltöltésére, illetve az olvasási szokásokra is hatással volt: nőtt az emberek információéhsége, az újdonság iránti vágya, bővült a korábbi olvasmányainak köre, ugyanakkor csökkent az olvasásra szánható idő; ezért az újságolvasó minél gyorsabban, minél rövidebben és lényegretörőbben, de minél hitelesebben szeretett volna tájékozódni a legfontosabb történésekről, a munkába indulván, vagy onnan hazafelé tartva.¹⁰ Hasonló méretű információéhség jellemezte a magasabb társadalmi osztályokat, például a polgári középosztályt, melynek tagjai gyakran a kávéházban olvasták a lapokat: a kávéivás és újságolvasás ez esetben együttesen fejezte ki a polgári középosztályhoz tartozást.¹¹ *Az Est* széles társadalmi közeget igyekezett elérni: tömör, velős cikkeivel, riportjaival tájékoztatni, szórakoztatni szeretett volna, illetve nem túlterhelni az akkori „rohanó” világ munkásosztály-beli, vagy polgári középosztály alatti olvasóit, míg a kávéházba járó polgári réteget, illetve a magasabb társadalmi osztályokat szépirodalmi tartalmával, a világról való folyamatos jólétesültségével próbálta megszólítani.

A lapban számos illusztráció, kép is megjelent a hírek mellett, például egy gyilkossági ügygel kapcsolatban a lehetséges tettesről, Kóbory Rózsi-ról látni ábrázolást a január 14-i szám 8. oldalán, míg a május 20-i lapszám 7. oldalán egy hadügyi vitához kapcsolódik kép. A rajzokat Vadász Miklós készítette, aki a háború kitörése után a frontot bemutató képekkel fogja ellátni majd az újságot, de előtte is a lap kiemelkedő grafikusa volt.

A szenzációhajhász címekhez a tartalom is igazodott. A politikai vezércikkek lerövidültek, csak egy hasábot tettek ki, és kikerültek a központi szerepkörből: nem feltétlenül az első oldalon jelentek meg. Ezzel a lap lemondott a politikai irányadás elsődleges feladatáról, aminek hátterében

¹⁰ LIPTÁK Dorottya, *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában: Bécs – Budapest – Prága*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2002, 31–33., 38–39., 44., 147; BUZINKAY, *Bulvárlapok..., i. m.*, 37, 44.

¹¹ A kávéházak korabeli jelentőségéhez: GYÁNI Gábor, *Az utca és a szalon: Társadalmi térhasználat Budapesten, 1870–1940*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 85–96.

az a felismerés állt, hogy az elérni kívánt olvasóközönség más érdeklődési körrel, műveltséggel rendelkezik, nem elsősorban és kizárólagosan a politika érdekli. Az olvasóbázis átalakulásához és igényeinek megváltozásához az oktatás színvonalának és az oktatásban résztvevők körének növekedése is hozzájárult: az analfabetizmus aránya a 6 éven felüli lakosság körében 1869-ben még 65% feletti is lehetett, ez az arány 1890-re 47%-ra mérséklődött, 1910-re pedig 33%-ra csökkent.¹² A polgárságot, a kereskedőket, munkásokat, szegényebb rétegeket sokkalta inkább érdekelték a közvetlenül körülöttük zajló események, gyakorlati problémák, az életközeli jelenségek, mert ezek közelebbről érintették őket, és személyes tapasztalatuk lehetett róluk. Ezért az első oldalon másfajta hírek, rovatok jelentek meg: szenzációk, érdekességek, a legfontosabb napi történések. Az újtások közé tartozott például a tőzsdei hírek vagy a rendszeressé váló időjárás-jelentések első oldalon szerepeltetése.¹³

Az *Est* elismert közgazdasági rovatval rendelkezett, erre látunk példát az 1914. január 2-i szám 11. oldalán. A rovatban – annak ellenére, hogy komoly gazdasági kérdésekkel foglalkozik – szintén megjelenik a figyelemfelkeltő címadás, elég ha a *Kábelkartel van alakulóban*, vagy a *Morganék kiléptek a banktrösztből* címre utalunk.¹⁴

Jelentős újtás volt az egész oldalas sportrovat, például a január 1-i lapszámban labdarúgásról, úszásról, atlétikáról, evezésről, de az olimpiáról is esett szó.¹⁵ A szórakozóhelyek rovat¹⁶ különféle hirdetéseket tartalmazott: szállodákról, vendéglőkről, színházi előadásokról lehetett olvasni. Az újságban a legkülönbözőbb gyárak, illetve termékek hirdetési is megjelentek, az apróhirdetés rovatba pedig a jókívánságoktól kezdve a munkakeresésen át a termékadási hirdetéseikig bármi bekerülhetett.¹⁷

¹² ROMSICS Ignác, *Magyarország története a XX. században*, Osiris Kiadó, Budapest 2010, 42.

¹³ A lap történetének rövid áttekintését ld.: <https://mediatortenet.wordpress.com/2014/11/30/az-est-1910-1939/> Utolsó elérés: 2020. 05. 08.

¹⁴ Az *Est* 1914. jan. 4., 12.

¹⁵ Természetesen a sportesemények mennyiségétől függött a rovat terjedelme, a január 1-i lapszámban csak kb. fél oldalt, azaz két hasábot tesz ki, viszont a január 6-i számban már háromnegyed oldalt.

¹⁶ Az *Est* 1914. márc. 1., 12.

¹⁷ A nagy hirdetések között láthatjuk például a Pfaff varrógépek, a Pannonia Szálloda, vagy épp a Virágbokor Vendéglő vázába helyezett virágcsokorra emlékeztető reklámját. A gyárak reklámanyagára példa a Renault autómobilokról szóló hirdetés, vagy a Hirmann Ferenc Fémöntöde és Rézárugyár

Hatalmas népszerűséget hoztak a lapban megjelenő riportok, amik szólhattak tárgyalásokról,¹⁸ politikai kérdésekről, lehettek beszélgetések jelentős személyiségekkel,¹⁹ vagy akár hétköznapi problémák.²⁰ Sikereségét a lap elsősorban a szerkezeti, formai, tartalmi változtatásainak köszönhetette, ám fontos tényező volt a magas, állandó, egyenletes minőség is. Ezt a lapnál dolgozó kvalifikált, rátermett szerzők, riporterek biztosították. Az *Est* munkatársai közül kiemelendő Kéri Pál, Adorján Andor, Tarján Vilmos és Fényes László, akik a korszak neves riporterei közé tartoztak.²¹ Határozott fellépésüknek köszönhetően olyan meghatározó személyiségeket tudtak elérhető közelségbe hozni, akiket a köznap ember elérhetetlennek tartott. Az olvasók politikai vezetőkkel, később tábornokokkal, katonai vezetőkkel folyó beszélgetéseket olvashattak rendszeresen az újság lapjain. Erre lehet példa Adorján Andornak a volt bolgár miniszterelnökkel, Aleksandar Malinovval való beszélgetése, melyben a volt vezető a március 8-i választásokról, illetve a törökökkel való ellenséges viszony kapcsán Bulgária nemzetközi és belpolitikai helyzetéről fejtette ki álláspontját.²² A cikk Malinov zárómondata miatt lehet említésre méltó: „Mert minden jel arra vall, hogy már Macedóniában is készül valami s a meg nem olvadt havat tavasz jöttével újra meleg vér olvasztja majd az idén pocsolyába.”

Ebből, illetve Malinov egész véleményéből is érzékelhető a Balkán-félszigeten élő népek között kialakult vitás, feszült helyzet, melynek hátterében nagyhatalmi érdekek is meghúzódtak.²³ Ezek az ellentétek, aho-

hirdetése. A lapszám apróhirdetése között olvashatunk eladó zongorákról, gyorsírási/gépirási tanfolyamokról, eladó kutyákról, vagy épp egy horvát nyelvtanárt kereső személyről. E hirdetések megtalálhatók Az *Est* január 1-i lapszámának 12–16. oldalain.

¹⁸ *Feljegyzések a rutén tárgyalásról*, Az *Est* 1914. jan. 1., 3.

¹⁹ *Andrássy, Justh, Károlyi és Apponyi válaszolnak Tisza újévi beszédére*, Az *Est* jan. 3., 2., illetve *Beszélgetés gróf Tisza Istvánnal*, Az *Est* jan. 8., 3.

²⁰ *Riport a sötétségről*, Az *Est* 1914. jan. 22., 2. A riportban a várost elborító és nagy sötétséget okozó hófelhők kapcsán megszólal a meteorológiai intézet, illetve dr. Buzáth János tanácsnok, a világítási ügyosztály vezetője.

²¹ BUZINKAY, *Bulvár lapok ...*, i. m., 41.

²² Az *Est* febr. 3., 8.

²³ A Balkán-félszigeten az 1910-es években állandó jelenség volt a háború: 1912 és 1913 között zajlott az első, 1913 júniusa és 1913 augusztusa között a második Balkán-háború; az első a londoni egyezmény zárta le 1913. május 30-án, a másodikat a bukaresti béke 1913. augusztus 10-én. A konfliktusok elégtelen rendezése hozzájárult az I. világháború kirobbanásához. A Balkán-háborúk

gyan Malinov sejtette, háborúhoz vezettek (még ha nem is tavasszal, hanem 1914 nyarán).

A rendkívüli események közelhozásában is tehetségesek voltak a riporterek, többségük a kirobbanó háború frontvonalairól való haditudósítást is vállalta. A lapnak kiterjedt tudósítói, levelezői hálózata volt, így a hírek gyorsan futottak be a szerkesztőségébe, Európa bármely pontjáról. Ezt bizonyítja Adorján Andornak a görög királynál, I. Konstantinnál tett látogatásáról szóló beszámolója, mely mellett a lap június 28-i lapszámában tudósítás történik az osztrák trónörökös boszniai hadgyakorlaton tett látogatásáról is.²⁴ A július 29-i lapot áttekintve a háború kirobbanásának lehetősége kapcsán a hírek több helyről futottak be *Az Est* szerkesztőségébe. Tudósítások érkeztek többek között Bécsből, Párizsból, Berlinből, Pétervárról, Londonból, Újvidékről és Rómából.²⁵ A világháború kirobbanását követően tovább erősödött *Az Est* saját tudósítói hálózata, amit a nemzetközi (elsősorban német, angol, francia) együttműködésen alapuló hírtovábbítás megszűnése eredményezett.²⁶ A saját hálózat fejlesztését az indokolta, hogy az MTI hírei csak késve tudtak volna megérkezni a lap koradélutáni megjelenéséhez képest. A tudósítók határozott utasítást kaptak arra, hogy mit, mikor és hogyan táviratozzanak. *Az Est*nek saját tudósítója működött például Rotterdamban, mivel a londoni Reuters ügynökségből először ide futottak be a kontinensre a hírek.²⁷ A rotterdami tudósító feladatvégzéséről az alábbiakat érdemes tudni:

[...] éjfélkor kezd dolgozni, mert a Londonban este tizenegy órakor kiadott „távirati” jelentések, melyek oda az öt világrészből összegyűlnek, éjfélkor már Rotterdamba érkeznek, s ettől kezdve félóránként követik egymást Londonból Rotterdamba az egyes táviratcsoportok. A rotterdami tudósító 12 óra 15 perckor feladja első táviratát s azután tíz-tizenöt percnyi időközökben a többi táv-

problematikájához: DEMETER GÁBOR, *Az 1913. augusztus 10-i bukaresti béke közvetlen hatásai a nagyhatalmi politikára és Bulgária külpolitikai orientációjára* = KÚT: az ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola [negyedévente megjelenő] kiadványa, 2007/ 6 (1–2), szerk. HORN Ildikó, ELTE BTK, Budapest, 75–93. http://real.mtak.hu/8940/1/demeter_KUTkonfketet.pdf – Utolsó elérés: 2020. 07. 23.; Christopher CLARK, *Alvajárók: Hogyan menetelt Európa 1914-ben a háború felé*, Park Könyvkiadó, Budapest, 2015, 263–270, 296.

²⁴ *Az Est* jún. 28., 2–3.

²⁵ *Az Est* júl. 29., 2–3.

²⁶ SIPOS Balázs, *Az első világháború médiahatásai*, Médiautató 11(2010)/1 (tavasz), 103–108.

²⁷ SZABÓ László, *A modern újságírás*, Dick Manó, Budapest, 1916, 44–45.

iratait; [...] Ha nincs semmi zavar, akkor az éjfél és hajnali három óra között feladott tizenöt-húsz távirat délelőtt kilenc és tizenkét óra között megérkezik Budapestre. Reggel félnégykor a rotterdami tudósító már mehet aludni.²⁸

A gyors információáramlást, hírgyártást a lap szerkesztőségének magas technikai felszereltsége is segítette. Már az indulásakor létezett szerkesztőségi telefon a lapnál, illetve Miklós Andor gépirókisasszonyokat is foglalkoztatott a hírek lejegyzésére. Az *Est* volt az első olyan lap, ahol a munkatársaknak arra is lehetőségük nyílt, hogy cikkeiket telefonba diktálják. Emellett a szerkesztőségbe bárki betelefonálhatott egy kis honorárium reményében, ha érdekes, szenzációs hírrel rendelkezett, de a lap sikerét elsősorban a megbízható szakembergárda jelentette.²⁹ A már fentebb említett szerzők közül két főt kiemelve, Fényes László³⁰ leleplező, feltáró jellegű riportjaival vált ismertté, melyekben az országban tapasztalható áldatlan állapotokkal, hivatali vagy kormányzati visszaélésekkel, vagy épp kötelességmulasztással, egyéb problémás helyzetekkel szembeállította az olvasóközönséget. Néhány írását említve: 1914-ben írt egy katonaeletrajz mulasztásáról, aminek következtében egy közhuszár öngyilkosságot követett el,³¹ bemutatta a gömör megyei szolgabíró okmányhamisítási botrányát,³² illetve Einfall Kálmán halálesete kapcsán az országban kialakult elmebeteg-kezelés rossz állapotával és az „elmeórházak”

²⁸ *Uo.*, 45–46. Hasonlóan fontos tudósítói feladatot végzett Az *Est* berlini, stockholmi tudósítója, de más központokban is voltak saját munkatársak (pl. a svájci Lugano kisvárosban, Bukarestben, Szófiában és Szalonikiben.)

²⁹ BUZINKAY, *Bulvárlapok...*, i. m., 41.

³⁰ Fényes László életrajzának rövid összefoglalásához: KENYERES Ágnes főszerk.: *Magyar életrajzi lexikon.*, elektronikus változat: <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/f-7547C/feny-es-laszlo-755E8/> – Utolsó elérés: 2020. 07. 25.

³¹ Az *Est* febr. 15., 7. A *Közhuszár Emerich Kerekes* című riportból megismerhetjük Kerekes Imre esetét, aki katonának vonult be Aradra, egy gyakorlat közben megsérült, ám ezt sem az ezredorvos, sem felettesei, katonatársai nem hitték el neki, szimulánsnak tartották. A férfi fájdalmai nem múltak, a katonaeletrajz nehézségei tovább súlyosbították helyzetét, így végül levélben búcsúzott családtagjaitól és öngyilkosságot követett el. Fényes László a történet igazolásához riportjában az esethez kapcsolódó leveleket is közli.

³² Az *Est* febr. 22., 3. A *Mi az a „szemtelenység”?* című cikkből megtudhatjuk, hogy miért és hogyan követett el okmányhamisítást sikeres egyetemi végzése igazolása érdekében dr. Kubinyi László, és lebukása, illetve lemondása után hogyan tudott mégis újból ugyanarra a pozícióra jelentkezni és Gömör megye rendőri büntetőbírójává válni.

hiányával ismertette meg az olvasókat.³³ Tarján Vilmos³⁴ rendőri, bűnügyi riportjaival vált ismertté Az *Est* hasábjain, a háború kitörése után pedig a harctéri tudósítások mellett a hadiszállításokkal kapcsolatos bűnügyekről is írt. 1914-ben többek között beszámolt Turcsányi Emília meggyilkolásáról,³⁵ rendszeresen hírt adott az oroszokkal vívott harcokról. Októberben például a Verecke³⁶ vagy a Máramarossziget³⁷ környéki küzdelmekről írt.

A lap szépirókat, költőket is foglalkoztatott, akiket részben itteni írásaiknak köszönhetően ismert meg a nagyközönség. Rendszeresen írt az újságba például Pásztor Árpád, aki a magyar riportirodalom egyik megteremtője volt. Több verseskötetet, regényt, illetve a tengerentúli utazásairól szóló útleírást írt. Egyik cikke éppen 1914 januárjában jelent meg a lapban *A westvirginiai szénbányákban* címmel.³⁸ A korszak akkor már neves írója, Ambrus Zoltán rendszeresen írt a lap színházi rovatába.³⁹ Munkásságát tekintve részt vett az Új Magyar Szemle című lap szerkesztésé-

³³ Az *Est* júl. 21., 9–10. Az *Elmebajos a járványkórházban* riportból megtudhatjuk, hogy Einfall Kálmán főszakácson egy napon kitört az elmebetegség, elhelyezése komoly gondokba ütközött a környékbeli elmekórházak túlszűfolttsága miatt, így átmenetileg Csorba község járványkórházába vitték be. Azonban itt a falusiak ellenséges viszonyulása miatt kegyetlenségeket, bántalmazást kellett elszenvednie és végül annyira elhúzódott a hivatali levelezés és az elhelyezése körüli probléma, hogy a kegyetlen bánásmódba belehalt.

³⁴ Tarján Vilmos életrajzának rövid összefoglalásához: KENYERES, *i. m.*, elektronikus változat:

<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/t-ty-780F8/tarjan-vilmos-78181/> – Utolsó elérés: 2020. 07. 25.

³⁵ *Hogyan fojtották meg Turcsányi Elzát. A gyilkosok vallomása. Az Est* 1914. jan. 14., 7–10. Az *Est* a gyilkosság körül zajló vizsgálatokról rendszeresen beszámolt, mivel Turcsányi Emília (másik nevén Mágnás Elza) a pesti éjszaka egyik ünnepelt alakja volt, halála nagy port kavart a napisajtóban. A gyilkossághoz és Emília életéhez: KABA Eszter, *De ki is az a Turcsányi Emília? – pénz, pompa, prostitúált,*

<http://elsovh.hu/de-ki-is-az-a-turcsanyi-emilia-penz-pompa-prostitualt/> – Utolsó elérés: 2020.07. 25.

³⁶ *Az oroszok betörése és kiveretése Vereckénél, Az Est* 1914. okt. 3., 1.

³⁷ *Hogyan jöttek be az oroszok Máramarosba, Az Est* 1914. okt. 13., 1.

³⁸ *Az Est* jan. 8., 11. Pásztor Árpád rövid életrajzi összefoglaláshoz: KENYERES, *i. m.*, elektronikus változat:

<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/pasztor-arpad-7734D/> – Utolsó elérés: 2020. 05. 12.

³⁹ *Az Est* jan. 28., 10. Itt például a színdarabfordítás nehézségeiről ír.

ben, illetve több lap (pl. Pesti Napló, Nyugat, Magyar Figyelő) munkatársaként is tevékenykedett, tárcákat, novellákat, de fordításokat is készített (pl. Flaubert: *Bovaryné*). 1915 és 1917 között a Nyugatban jelent meg munkásságának egy kevésbé emlegetett része *Háborús jegyzetek* címmel.⁴⁰ Fontos megemlíteni, hogy a 20. század elején még az újságírás, az értelmiségi munkavégzés többnyire csak a férfiak előtt állt nyitva, így ebben az időszakban ritka volt a női újságíró.⁴¹ Ezért figyelemreméltó Vészi Margit újságírói tevékenysége, aki szintén a lap munkatársa volt.⁴² Kiemelendő az 1914–1918 között folytatott haditudósítói tevékenysége is *Az Est* európai utazó tudósítójaként. Háborús élményeit könyv formában is megjelentette *Az égő Európa* címmel.⁴³

A szépírók foglalkoztatása az újságoknál nem volt újszerű jelenség, mivel már a 19. század folyamán is számos olyan lap működött, aminek a tulajdonosa és/vagy szerkesztője szépíró volt (pl. Arany János, Kemény Zsigmond, Vajda János, Jókai Mór), illetve csaknem minden író, költő dolgozott szerkesztőként vagy újságíróként egy-egy lapnál (pl. Mikszáth Kálmán vagy Ambrus Zoltán). Azonban egy bulvárlapnál nem magától értetődő a szépírók szerepeltetése, ez a lépés az üzleti szempontoknak és az olvasóközönség igényeinek a figyelembevételét tükrözi. *Az Est* azáltal, hogy szélesebb olvasóközönséget próbált megszólítani, kénytelen volt más típusú lapokkal versenyezni, azok cikktípusait is átvenni és ötvözni a saját igényeinek megfelelően. Így alakulhatott ki az a sajátos szerkezet, melyben bulvár és szépirodalmi tartalom egyesült és együtt töltötte ki az újságot. A tartalmat böngészve így az eltérő érdeklődési körrel, műveltséggel rendelkező olvasóközönség bármelyik tagja megtalálhatta a számára érdekes olvasnivalót. A művelt írók, szakemberek alkalmazása ugyanakkor a magas szintű nyelvi megfogalmazást is biztosította egyszerű, fogyasztható formában.

⁴⁰ Ambrus Zoltán életrajzához: FALLENBÜCHLNÉ Ambrus Gizella, *Ambrus Zoltán, Irodalomtörténet* 49(1961)/2, 141–154.

⁴¹ A nők önállósodását, szerepeik átalakulását és az emancipációhoz vezető utat nagyban segítette az első világháború, melyből ők is kivették a részüket, például a gyári munkában, ápolónőként a frontvonalakon, tanítónőként a férfi tanítók helyett. A nőtörténetről ld. PUKÁNSZKY Béla, *A nőnevelés története*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2013, 133–154, 156–158, 163–166.

⁴² *Az Est* aug. 25., 8. Itt például Ferenc József születésnapjáról jelent meg egy cikke *Királyunk születésnapja Berlinben* címmel.

⁴³ Ld. TELLER Katalin, *A haditudósító Vészi Margit*, *Filológiai Közlöny* 61(2015)/3, 369–381.

3. A közérthetőség és a bűnügyi riportok kapcsolata

Bűnügyekkel foglalkozó cikkek, riportok nagy számban jelentek meg a napilap oldalain (nem csak Tarján Vilmos tollából, hiszen Fényes László is problematikus eseteket tárt az olvasók elé). Ebből pedig le lehetne vonni azt a következtetést, hogy a kriminalisztikus hírek és a lapeladás növekedése között összefüggés áll fenn, mivel az ilyen híreknek köszönhetően tudott a napilap több százezres olvasótábort kialakítani. Azonban ennél az összefüggésnél sokkal fontosabb annak a kérdésnek a tisztázása, hogy miért éppen ez a témakör tudott ekkora népszerűsége szert tenni az olvasóközönség körében. A válaszhoz érdemes idézni Lengyel András megállapítását:

Valójában azonban látnunk kell, jóval több történt meg ezekben a szándékuk szerint csupán „szenzációkat” hajszoló írásokban: a kisebb-nagyobb társadalmi sérelmek, traumák egyféle kollektív földolgozása ment végbe általuk. A „bűn”, mint a társadalom normál üzem módjának kiiktathatatlan eleme, megőrizve erkölcsi anomális-voltának tudatát, elbeszéltté lett, magyarázatot és „megértést” nyert. Közös tapasztalattá szerveződött.⁴⁴

Kulcsfontosságú volt tehát a közönségközeli témák beiktatása és kiemelése, olyan szituációk, történések felidézése, aminek részese lehetett a társadalom bármelyik osztályának tagja. Másodsorban a közlésmódnak volt döntő szerepe. Tarján a riportjait tárgyilagosan fogalmazza meg, eseményeket sorol bennük, konkrét leírásokat ad.⁴⁵ A részletes leírás a helyszínről, a szereplőkről, a körülményekről az ismerősség, illetve a valószínűség érzését keltik, amit csak fokoz, hogy a riportert még a szereplők, a rendőrök, a helyszínek nevét is megadja. Sok esetben a rendőrök beosztása, a szereplők külső jellemzői is a megemléltetett adatok között vannak. A riportokban nincs állásfoglalás, a történetek értelmezésére sem kerül sor, az elbeszélés szikár és tényszerű. Tarján Vilmos és a fentebb felsorolt írók munkáin keresztül is láthatjuk, hogy Az *Est* hogyan igyekezett az üzleti szempontokat és a minőségi követelményeket összehagolni

⁴⁴ LENGYEL András, A „bűn” elbeszélhetősége: Tarján Vilmos, Az *Est* és a modern bűnügyi riport (1910–1919) = Uő., A mindennapok szemüvegkészítői: Sajtótörténeti tanulmányok, Nap Kiadó, Budapest, 2013, 87–88.

⁴⁵ „A tárgyias konkrétság pedig az az írásmód, amely, legalább potenciálisan, a legnagyobb olvasóközönséget képes elérni.” Uo., 78.

mind nyelvi, mind műfaji, mind kulturális szempontból, és sikerének ez is egyik titka.

4. A kihívások éve: 1914

Több tényező összege kellett ahhoz, hogy *Az Est* tartós, magas létszámú olvasóbázisra tegyen szert, ám az olvasókat nem csak megszerezni volt nehéz feladat: meg is kellett őket valahogy tartani. A fentebbiekben arra láthattunk példát, hogy milyen módszerekkel, szerkezettel, tartalommal, stílussal sikerült egy népszerű bulvárlapot elindítani, azonban 1914-ben több külső probléma is felbukkant, ami veszélyt jelentett a kialakult koncepcióra, ezekre pedig a lap szerkesztőségének válaszokat kellett találnia. Miklós Andornak és lapja munkatársainak az 1914-es esztendőben az volt a legfőbb célkitűzése, hogy a lap olvasóbázisa megmaradjon, illetve a bizalomra és a kialakított módszerekre építve tovább növekedjen. Vajon sikerült ezeket a célokat megvalósítani? A továbbiakban a lap működése elé akadályt görgető két fő problémáról, a sajtótörvényről és az I. világháborúról, illetve a lap által a kihívásokra adott válaszokról lesz szó.

4.1. Az 1914-es sajtótörvény

A sajtót szabályozó új törvényt 1914. április 11-én hirdették ki, létrejötté kielezett politikai vitákat szült. A törvénytervezet 1913 októberében került az országgyűlés elé, tárgyalása alatt folyamatos tüntetésekre, tiltakozó akciókra került sor, emellett a sajtó és annak jövője kérdéséről tudományos gyűléseket is tartottak, például a Társadalomtudományi Társaság ülését *A sajtó társadalmi jelentősége* címmel november 25-én.⁴⁶ A politikai csatározásokról és a törvény körüli fejleményekről *Az Est* rendszeresen beszámolt.⁴⁷ Hasonlóan tettek a kor legnagyobb példányszámban megjelenő polgári napilapjai, a Pesti Hírlap, a Pesti Napló vagy a Magyar Hírlap is. A törvénnyel szembeni elégedetlenség kifejezésére és a javaslatról szóló széleskörű egyeztetés érdekében a lapok címlapjukon közöl-

⁴⁶ BUZINKAY Géza, *Harc a sajtóreform körül, 1914.* = PUSZTAI Bertalan (szerk.), *Médiумok, történetek, használatok – Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére*, Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Szeged, 2012, 285–286.

⁴⁷ A sajtótörvényről olvashatunk a január 15-i, a január 23-i, vagy a január 25-i szám első oldalán is.

ték Kóbor Tamás *A sajtó az ország közönségéhez!*⁴⁸ című felhívását, amit az Otthon Kör megbízásából készített.

Az új törvény jelentősége abban rejlett, hogy egy hosszú időszakot zárt volna le, melyben a sajtó szerepét, helyzetét nagyban befolyásolta a Magyar Királyság és Ausztria között fennálló államjogi viszony. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverését követően az 1848. évi XVIII. törvénycikkben megfogalmazott sajtótörvény hatályát veszítette, Ferenc József pedig 1851. december 31-i pátensével egyértelműen kinyilvánította, hogy az uralkodói abszolutizmus jegyében kíván kormányozni.⁴⁹ A kiegyezésig a sajtó szabályozására az 1852 májusában kiadott osztrák sajtópátens volt érvényben a Magyar Királyság területén.⁵⁰ A sajtótörvény átalakítására több tervezet is született az 1860-as években, például Forgách Antal tervezete, amit 1863 februárjában küldött el a kancelláriához véleményezésre és az 1848-as magyar, illetve az időközben a birodalom nyugati tartományaiban bevezetett 1862-es ausztriai sajtótörvényből indult ki. Gróf Zichy Hermann kancellár 1864 decemberében terjesztett egy javaslatot az uralkodó elé, ami szintén az 1862-es ausztriai sajtótörvényre, illetve Forgách javaslatára épült, a vitatott elemek korrekciójával, a magyar 1848-as sajtótörvény pedig már nem volt fő vonatkoztatási pont benne.⁵¹ Azonban végül a tervezetek egyike sem valósult meg, mivel 1865 januárjától Ferenc József egyre inkább hajlott a kiegyezésre, lassú politikai tapogatózás kezdődött el közte és a Deák Ferenc vezette liberális politikai elit között. Ennek következtében félbeszakadtak a bírósági reform előkészületei és az ideiglenes magyar sajtószabályozás munkálatai is. A függőben maradt helyzetben az 1852-es ausztriai sajtópátens maradt érvényben.⁵² Változás 1867-ben a kiegyezés által valósulhatott meg: 1867. március 17-én újból az 1848. évi XVIII. tc. lépett életbe a sajtó szabályozására, módosításokkal.⁵³ Azonban az újból életbe léptetett sajtótörvény a 19. század végére már elavultnak számított, készítőinek még nem kellett számolniuk a modernizációval együtt megjelenő új kihívásokkal, amik a

⁴⁸ BUZINKAY, *Harc a...*, i.m., 287. A felhívások az 1913. november 9-i lapszámok címlapján jelentek meg. A felhívás megtekintéséhez ajánlott egyik újság: Pesti Napló 1913. november 9-i szám 1. oldal.

⁴⁹ DEÁK Ágnes, *Suttogások és hallgatások – Sajtó és sajtópolitika Magyarországon 1861–1867*, Osiris Kiadó, Budapest, 2018, 11–12.

⁵⁰ BUZINKAY, *Kis magyar...*, i.m., 25.

⁵¹ A tervezetekhez: DEÁK, i.m., 41–56.

⁵² Uo. 52–53.

⁵³ BUZINKAY, *Kis magyar...*, i.m., 35.

médiát is átalakították: már nem néhány száz vagy ezer előfizetővel működő lapok, folyóiratok uralták a piacot, hanem több tíz- vagy százezer példányszámos napilapok, újságok jelentek meg, amiket az utcán árúsítottak. Szaporodott a lapok, de a nyomdák száma is: az 1880-as évek elejére már több mint 300 nyomda működött Budapesten. A hírekről már sokkal gyorsabban lehetett értesülni a távírón, telefonhírmondón keresztül, 1914-re a mozizás is elindult. Ennek következtében érthető, hogy igény mutatkozott egy újfajta szabályozás kidolgozására, ami számol a megváltozott viszonyokkal, az új hírközlési eszközökkel. Emellett az 1884. évi XVI. tc. bevezetésével létrejött szerzői jogi törvény is a kialakult joggyakorlat módosítását sürgette.

A törvénnyel szemben több érv is olvasható Kóbor Tamás felhívásában. A sajtó munkatársai kifogásolták, hogy a tervezet

[...] a büntető törvénykönyvbe való. Mindent büntetnek. Deklarálják a sajtószabadságot, de aki él vele, minden tollvonásnál, minden irodai intézkedésnél kihágásba, vétségbe és bűncselekménybe, botlik.

Úgy érezték, hogy a lapok ellenőrzése, napi működésük szabályozása az olvasókat károsítja meg. Ennek oka:

Már pedig a dolog természete szerint kiadó és szerkesztő kénytelen lesz a büntető alkalmakra gondolni s nem jut sem ideje, sem módja, hogy mint eddig, lapja tökéletességére és belső fejlesztésére törekedjék.

A legfőbb problémát a helyreigazítási jogban látták a lapok, mivel a törvény biztosította, hogy egy hivatal vagy magánszemély helyreigazítást kérhessen, ha úgy vélte, hamis tényeket közöltek róla. Ha a lapban megjelentek miatt a sértettet anyagi vagy nem anyagi kár érte, akkor akár pert is indíthatott a lap ellen. A rendelkezések azért érintették a szerkesztőségeket, mert nem kockáztathatták meg a bevételkieséseket, az extrakiadásokat, így sok esetben előzetes belső cenzúrát végeztek: jogászok nézték át a lapokat megjelenés előtt, nehogy jogsértés történjen. A törvény csak néhány hónapig volt érvényben, alkalmazására alig jutott idő, mivel a háború kirobbanásával hadicenzúra lépett életbe. Emiatt nem lehet megállapítani, hogy milyen hatásai lettek volna a törvénynek a már átalakulóban levő, üzleti alapú sajtóra.⁵⁴

⁵⁴ TAKÁCS Róbert, *Sajtó és propaganda a háború idején = Háborús mindennapok – mindennapok háborúja: Magyarország és a Nagy Háború – ahogy a sajtó látta:*

4. 2. A háború és hatása Az Estre

1914. június 28-án Gavrilo Princip szerb diák merényletet követett el az osztrák–magyar trónörökös, Ferenc Ferdinánd ellen. A hírt a lap június 29-i rendkívüli kiadása a főoldalon közli, de a lapszám tartalmilag is többnyire ezzel a témával foglalkozik: a trónöröklés problematikájával, a szerb helyzettel. Ezután a hadüzenetekig rendszeres téma volt a háború lehetősége, illetve a nemzetközi események ismertetése. Ennek ellenére azonban továbbra is változatlan maradt a lap szerkezete, rovatai tovább működtek, tartalmilag pedig megmaradtak a szenzációhajhász hírek. Még ekkor is olvashatunk olyan címet, hogy *Columbus két csontváza*⁵⁵ vagy *Merénylet a hentesüzletben*.⁵⁶ Hasonlóan érdekes hír lehetett a kor olvasójának a *Merénylet a közúti villamos palotájában*⁵⁷ vagy a *Tolvaj a szállodai ágy alatt*.⁵⁸

(1914–1918), szerk. KABA Eszter, Politikatörténeti Intézet – Napvilág Kiadó Kft., Budapest, 2017, 13–14; BUZINKAY, *Kis magyar... i.m.*, 35–37.

⁵⁵ Az *Est* júl. 19., 6. A hír egy Santo Domingóban állítandó emlékmű kapcsán arról szól, hogy az építkezéssel kapcsolatban egy kérdés is felmerült: hol vannak Kolumbusz csontjai? A Santo Domingóiak és a spanyolok is azt vallják, hogy náluk vannak a felfedező földi maradványai. Tehát neki egyedülálló módon két csontváza is lenne?

⁵⁶ Az *Est* júl. 21., 6. Az eset egy iszákos férfiról szól, aki a szabadkai vágóhídon dolgozott. Az előző nap ittas állapotban, a helyi húsboltba betérve pénzt kért a tulajdonostól. Az nem adott neki és ki akarta tessékelti az üzletből. A helyzetből dulakodás lett, végül a rendőrség letartóztatta a részeg férfit. A kijózanodása után elengedték és eljárást indítottak ellene.

⁵⁷ Az *Est* júl. 22., 11. Az eset Legény János lakatosságáról szól, aki revolverével rátámadt Kovacsevics Gyula közúti vasúti hivatalnokra a villamos-vasúttársaság épületében. A támadás oka Legény elbocsátása volt, a férfi szerette volna visszaszerezni munkáját, amit mulatozás miatti távolmaradása következtében veszített el. Sikertelen kísérlete miatt Kovacsevicsét okolta, aki mielőtt beengedte volna a főmérnökhöz, hosszasan beszélt vele valamiről. Legény János pedig úgy gondolta, hogy Kovacsevics arra beszélte rá a főmérnököt, hogy ne vegye vissza munkahelyére.

⁵⁸ Az *Est* júl. 23., 11. A hír egy tolvajról szól, aki korábban a Royal szálló alkalmazottja volt, ám elbocsátották, megbetegedett és a lopáson kívül nem volt más ötlete bevételszerzésre. Lebukásához az vezetett, hogy láthatóan olyan személy követte el a bűncselekményt, aki jól ismerte az épületet, második kísérleténél pedig még a kalapját is a tetthelyen felejtette, amiben benne voltak a

A változás a nemzetközi helyzet súlyosbodásával kezdődött el, 1914. július 27-én rendkívüli intézkedések léptek életbe. Ezekről a lap július 26-i száma a 11. oldalon tájékoztatta az olvasóközönséget. Az intézkedések bevezetésére az 1912. évi LXIII. tc. („a háboru esetére szóló kivételes intézkedésekről”) biztosított jogalapot.⁵⁹ A törvény értelmében lehetséges volt kormánybiztosok kinevezése, akik a kivételes jogokat gyakorolhatták és a közigazgatási feladatok végrehajtására voltak felhatalmazva.⁶⁰ Fegyverhasználati tilalmat is be lehetett vezetni,⁶¹ a közigazgatási hatóság központilag is megállapíthatta egyes fogyasztási cikkek árát,⁶² illetve a gyülekezési, sztrájkjog is korlátozásra kerülhetett. A munkavállalók védelme érdekében a munkások kizárása büntethetővé vált hadiállapot beállta esetén,⁶³ illetve az útlevélykiállítás, az utazás is korlátozás alá eshetett.⁶⁴ A sajtót szintén érintették a szabályozások: a törvénycikk 8. és 11. §-a tartalmazta a sajtóra érvényesíthető rendelkezéseket. A 8. §. által lehetőség nyílt a postai, távirdai és távbeszélő forgalom és érintkezés korlátozására,

neve kezdőbetűi. A kezdőbetűket a volt dolgozók névsorával összevetve pedig már nem volt nehéz feladat megtalálni a lehetséges tetteket.

⁵⁹ A teljes törvénycikk megtekintéséhez ld. az *Ezer év törvényei* oldalát: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91200063.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextraparams%3D%7B%2522Year%2522%3A%25221912%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%2C%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%7D> – Utolsó elérés: 2020. 08. 20.

⁶⁰ 1912. évi LXIII. tc., 4. §.

⁶¹ 1912. évi LXIII. tc., 7. §, 1. bekezdés: „A ministerium korlátozhatja, sőt egészen eltilthatja oly tárgyak tartását, használatát és forgalomba hozatalát, a melyek a hadviselés érdekeinek vagy a közrendnek és a közbiztonságnak veszélyeztetésére használhatók (fegyverek, lőszer, lőpor, robbantó anyagok, stb.) és az ily tárgyak beszolgáltatását elrendelheti.”

⁶² 1912. évi LXIII. tc., 7. §, 4. bekezdés: „A hol attól lehet tartani, hogy a fogyasztási cikkek árai a nem tényleges állományu legénységnek nagyobb számban történő bevonulása következtében aránytalanul és pedig nem indokolt mértékben fel fognak szökni, elrendelheti a ministerium, hogy ott a legszükségesebb élelmezési cikkekért követelhető legmagasabb árakat a közigazgatási hatóság megállapítsa.”

⁶³ Az 1912. évi LXIII. tc., 9. § szabályozta az egyesületek alakítását, a 10. §. vonatkozott a gyülekezési lehetőségekre, a 20. §. foglalkozott a sztrájkra és a munkások/munkaadók kizárására.

⁶⁴ Az 1912. évi LXIII. tc., 6. §-a szabályozta az útlevélykiállítást.

ellenőrzésére.⁶⁵ A 11. §. az időszaki lapokra és más sajtótermékekre vonatkozott, az első bekezdésből kiderül:

A ministerium elrendelheti, hogy az időszaki lapoknak és más sajtótermékeknek a sajtóügyi közvádlóhoz benyújtandó sajtórendészeti köteles példányait a szétküldés előtt kell a legközelebbi kir. ügyészségnek, illetőleg rendőrhatalóságnak kézbesíteni és hogy a szétküldés, a mennyiben a kir. ügyészség vagy a rendőrhatalóság korábban meg nem engedik, időszaki lapoknál csak a sajtórendészeti köteles példány kézbesítésétől számított három óra múlva, más sajtótermékeknek a kézbesítés napjától számított egy hét múlva veheti kezdetét.

A cenzúra is megvalósulhatott a törvény keretein belül, ugyanis a negyedik bekezdés értelmében

[...] A ministerium intézkedhetik, hogy egyes belföldi időszaki lapoknak, a mennyiben közleményeik a hadviselés érdekeit veszélyeztetik, megjelenése és terjesztése eltiltassék.

Az ötödik bekezdés a külföldi sajtótermékekre biztosította a cenzúra lehetőségét:

A ministerium intézkedhetik, hogy a külföldről érkező sajtótermékek rendeltetési helyükre juttatás előtt, ellenőrzés alá vétessenek és a mennyiben tartalmuk a hadviselés érdekeire veszélyes, lefoglaltassanak. Külföldi időszaki lapoknak behozatala és terjesztése egészen is eltiltható. [...]

A törvény megszegése esetén a szankciókat és a korábbi irányadó törvényeket a 25. §-ban foglalták össze. Ennek értelmében a különböző súlyosságú esetek 3–5 évig tartó fegyházzal, három évig terjedő államfogházzal, négyezer koronáig terjedő pénzbüntetéssel voltak büntethetők.⁶⁶ A cenzúra bevezetésével szemben több lap, köztük Az *Est* is kifejezte nemtetszését:

Néhány nap előtt megírtuk már, hogy munkánk, amellyel az ország és a nagyközönség érdekeit a leglelkismeretesebben ki akarjuk szolgálni, úgy hogy már mi magunk minden egyes szót, amelyet közlésre szántunk, a lehető

⁶⁵ 1912. évi LXIII. tc., 8. §, 1. bekezdés: „A ministerium a nemzetközi egyezmények korlátai közt megteheti mindazokat az intézkedéseket, a melyek szükségessé avégből, hogy a postai, távirdai és távbeszélő forgalom és érintkezés a hadviselés érdekeinek megóvása céljából ellenőrzés alá vétessék.”

⁶⁶ 1912. évi LXIII. tc. 25. §.

legjobban megfontolunk – ez a munkánk teljesen megbénult. Csakis olyan híreket közölhetünk, amelyeket vagy a hivatalos könyvnyomtatás útján ad ki a vezetés, vagy pedig megjárta a szigorú cenzúráját. Kötelességszerűen hajlunk meg ez idők mindenekfelett álló parancsa előtt, de lehetetlen elfojtani csodálkozásunkat, hogy a tilalom olyan hírekre is kiterjed, amelyek csak a lelkesedést és önbizalmat fokoznák, anélkül, hogy bármilyen hadmozdulatról, vagy csapatelhelyezésről tennénk említést. [...]»⁶⁷

A cenzúra kevésbé volt szigorú mint 1848 előtt, ám ennek ellenére a lapokban szemmel látható nyomai voltak: számos esetben fordult elő, hogy üres hasábokkal jelentek meg, vagy pedig egész oldalak maradtak fehérek. Ezzel a szerkesztőség tiltakozását is ki tudta fejezni a sajtórendelkezésekkel szemben. A cenzúrára Az *Est* lapszámaiban is találunk példát: az 1914. szeptember 17-i lapszám főoldalán a sikeresen visszavert szerb offenzíváról esik szó:⁶⁸ az osztrák-magyar csapatok felülkerekedtek a szerb Timok-divízió, ami szeptember 6-án indított támadást. A szerb divízió szinte teljesen megsemmisült, átkelése a Száván sikertelen volt. A tudósítás az okozott veszteségeket és hadizsákmány mértékét is ismerteti, de a hírben egy cenzúrázott rész is látható. Ebben a kis részben valószínűleg olyan hadieseményekről eshetett említés ami „csorbította” volna a győzelmet, ugyanis szeptember 6-án a vereség ellenére Mitrovicától keletebbre a szerbeknek két helyen, Skelánál és Novoselónál sikerült hídakat verve átkelniük a Száván.⁶⁹ A Timok-hadosztály kudarcáról Az *Est* legelőször az 1914. szeptember 9-i számának első oldalán adott hírt, de itt sem írt a két ponton történt átjutásról, csupán ennyit közölt:

[...] A szerbek átkelő csapatai a Timok-hadosztályhoz tartoznak. E hadosztály egyik része Mitrovicánál teljesen megsemmisült, a másik része, a mely a Száva felső folyásánál kelt át, válságos helyzetbe került és csapataink annyira szorongatják, hogy rövid időn belül ezeket is katasztrófa éri. Csapataink kitűnő harci kedvben folyton támadják és szorongatják őket, úgy hogy a legrövidebb időn belül újabb szerb pusztulásról várhatunk értesítést. [...]

⁶⁷ A hír olvasható a lap 1914. augusztus 5-i számának 7. oldalán a „Hírek” rovatcím alatt, illetve TAKÁCS, i. m., 40.

⁶⁸ Az *Est* 1914. szept. 17., 1.

⁶⁹ BÁNLAKY József, *Az 1914. évi osztrák-magyar-szerb-montenegrói hadjárat*, Magyar Kir. Hadtörténeti Levéltár, Budapest, 1926, 110–113.

A szerbek kudarcáról a Pesti Napló szintén beszámolt, legelőször a szeptember 8-i számában,⁷⁰ hasonló módon bemutatva a sikert és a hadizsákmányt. A szeptember 17-i számában azonban megemlíti a szerbek két ponton történő betörését, de az esemény jelentőségét kicsinyíti a szövegkörnyezet:

[...] Ugy jártunk el velük, mint Mitrovicánál a Timok-divízióval. Engedtük, hogy gyülekezzenek, fölfejlődjenek, azután az India és Ruma közötti téren közrefogtuk őket és Péterváradról érkezett csapaterősítés segítségével tönkrepesztítettük őket.[...]"

Néhány sorral később pedig ez olvasható a hírben:

[...] A mi hadvezetőségünk nyugodt, a győztes biztonságáról tanúskodó magaviseletét jellemzi, hogy mindezekről ezekről a küzdelmekről, amelynek pedig minden egyes momentuma a mi győzelmünket jelentette, semmiféle részletes hirt nem adott. [...]"⁷¹

Látható tehát, hogy a cenzúra nem csak nyilvánvaló módon, sorok kihúzásával működhetett egy-egy lapban, hanem rejtettebb módon is, úgy, hogy bizonyos történetekről nem lehetett teljeskörűen beszámolni, a negatív hírek súlyát pedig enyhíteni kellett, elfedve a valóságot. Hasonlóan háborús hír kerülhetett cenzúra alá Az *Est* szeptember 18-i lapszámának 2. oldalán a nyugati front történéseivel kapcsolatban. A *nagy párisi csata* című cikk kemény harcokról számol be a mintegy 250 km-es arcvonalon, de azt is állítja, hogy a harcok mérlege összességében a németeknek kedvez. Említést tesz egy francia offenzíváról is, amit a francia haderő szélsőbal szárnya kezdett el és ideiglenes visszavonulásra késztette a német csapatokat, de csak súlyos veszteségek árán sikerült minimális előrehaladást elérniük. Ráadásul a franciáknak a szeptember 14-i újabb támadásuk által sem sikerült a tervüket megvalósítaniuk, hogy „Kluck és Bülow seregeit északkelet felé nyomják vissza.” Ám a valóság egészen másképpen festett, a szeptember 10–14. között zajló harcok végkifejletét a franciák csak úgy emlegetik, hogy „csoda a Marne mentén”. Szeptember elején Párizs fenyegető közelségben állt a német seregek számára, mely miatt a francia kormány Bordeaux-ba menekült és még arra is történtek előkészületek, hogy az Eiffel-tornyot, illetve a Szajna-hidakat felrobbantsák. Ám erre végül nem lett szükség, ugyanis az előrenyomuló német csapatok

⁷⁰ Pesti Napló 1914. szept. 8., 1.

⁷¹ Pesti Napló 1914. szept. 17., 1.

arcvonalában egy 40 km széles rés maradt von Kluck tábornok 1. hadserege és a von Bülow tábornok 2. hadserege között. A helyzetet a franciák azonnal megpróbálták kihasználni, így jöhetett létre az a képtelennek tűnő kép, hogy „párizsi taxik százai hosszú konvojokban szállították a friss katonákat a frontra.”⁷² Végül pedig megfordítani is sikerült a harcok menetét, a németek kénytelenek voltak visszavonulni a front stabilizálása érdekében. A francia siker megghiúsította a németek legfőbb tervének, a Schlieffen-tervnek (illetve a terv Moltke által átdolgozott változatának) a megvalósítását. Ennek következtében pedig épp ezen a napon, szeptember 14-én mozdították el posztjáról Helmut von Moltkét,⁷³ a német hadsereg vezérkari főnökét.⁷⁴ Erről természetesen nem jelenhetett meg hír *Az Est*ben sem ekkor, sem pedig később.⁷⁵ Oka a cenzúra lehetett, ugyanis *Az Est* október 15-i számában egy rövid cikket lehetett olvasni *Rövid kivonat a francia és angol lapok meséiből* címmel. Itt az egyik hír Moltke leváltására vonatkozott, a francia Temps című lap október 6-i számára hivatkozva:

Az első hír arról szól, hogy a Wolff-ügynökség jelentése szerint a német nagyvezérkar főnöke, Moltke tábornok visszavonul és állását Voigts-Rhetz vezérőrnaggyal töltik be.⁷⁶

Berlinben, ahol a Wolff-ügynökség működött, volt munkatársa *Az Est*-nek, így a tudósítónak lett volna lehetősége arra, hogy a német hadsereg személyi változásairól tájékozódjon. Erre láthatunk is példát, amikor a Wolff-ügynökségre hivatkozva épp a szeptember 18-i számban esik szó Stein és Einem tábornokok előléptetéséről.⁷⁷ Így elmondható, hogy a

⁷² Stephan BURGDORFF, Klaus WIEGREFE szerk., *Az első világháború: A XX. század őskatasztrófája*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2010, 63–64.

⁷³ Szokás „Az ifjabb” Moltkénak is hívni, ugyanis unokaöccse volt az 1870/71-es francia-porosz háborúban kiemelkedő szerepet játszó Moltke tábornagnak.

⁷⁴ A nyugati front 1914. évi történéseihez: Stephan BURGDORFF, Klaus WIEGREFE szerk., *i. m.*, 59–64.

⁷⁵ Fontos hozzátenni, hogy Moltke a leváltása előtti utolsó parancsában a német csapatok visszavonulását az Aisne folyóig rendelte el, a csapatok itt ásták be magukat. Ezzel pedig véget ért a mozgóháború és megkezdődött az állóháború, mely hozzájárult a világháború több éves elhúzódásához. Természetesen 1914 szeptemberében még senki sem sejtette, hogy milyen következményei lesznek a francia győzelemnek.

⁷⁶ *Az Est* 1914. okt. 15., 6.

⁷⁷ *Az Est* 1914. szept. 18., 7. *Nagy változások a német tábornoki karban* című cikk.

szeptember 18-i számban megjelenő, a Párizs környéki harcokról szóló cikk meglehetősen enyhe módon ábrázolja a történeteket, a cenzúrázott rész pedig valószínűleg sokkal inkább árnyalta volna a harcokról szóló leírást. A cenzúrára szélsőséges példa lehet *Az Est* december 5-i számának 7. oldala, amin egy teljesen fehér lap látható. A lap szerkezetét tekintve a „Hírek” rovatból hiányozhat egy oldal, a hírek pedig háborús tartalommal rendelkezettek. Az eddig felsoroltakon túl a cenzúra jeleit fedezhetjük fel a november 18-i, 22-i és 29-i, illetve a december 6-i lap-számokban is.⁷⁸

A Pesti Napló szintén írt a Párizs környéki harcokról, szeptember 18-i számában az első oldalon hangzatos mondatok szerepelnek: *Milliók csatája Párisért; A franciák támadásai mind megghiusulnak; A német sereg mindjobban előrenyomul*. Alatta pedig egy *Népek csatája* című cikk olvasható, aminek az eleje foglalkozik a Párizs környéki harcokkal. A cikk említi a német seregek néhány hét alatt végrehajtott, elsöprő erejű előrenyomulását, Franciaország legyengültségét, hogy csak idő kérdése a német hadsereg győzelme, ami a német vezérkari jelentések fényében rövidesen bekövetkezhet.⁷⁹ Azonban nem esik szó a német csapatok visszavonulásáról, amire *Az Est*-ben viszont történik utalás. Az újságban ugyanakkor nincsenek üres lapok, cikkhelyek, melyek egyértelműen cenzúrára utalnának. A két lap esetében más jellegű cenzúra jelenik meg, melynek oka: *Az Est*-ben valószínűleg félre nem érthető módon írhattak az eseményekről, emiatt kellett sorokat „kihúzni” (tehát látható formában is megjelent az olvasók számára a cenzúra), míg a Pesti Napló esetében a cenzúra azt jelentette, hogy a leírás nem állt összhangban a valósággal.

A háború miatt *Az Est* szerkezetében is szemmel látható változások történtek. Ha megnézzük az augusztus 5-i lapszámot, akkor láthatjuk, hogy az első oldalról eltűntek a tőzsdei hírek és az időjárás-jelentés. Tovább lapozva eltűnt a közgazdasági, sport és szórakozás rovat, csökkent a hirdetések száma és azok tematikája is megváltozott. A szerkezeti változás következtében a terjedelem rövidült, és ennek folyamata jól nyomon követhető: az 1914-es év első felében, január 1-jétől július 26-ig a lap 16 oldalas terjedelemmel jelent meg. Kivételt csak két rendkívüli kiadás jelent: a június 29-i, ami a trónörökös elleni merénylettel foglalkozik, il-

⁷⁸ A hadicenzúrához ld.: TAKÁCS, *i. m.*, 15–16.

⁷⁹ A győzelembe vetett hit, illetve a csata jelentősége is sugárzik a cikkből: „Nemcsak minden német alattvaló, hanem mi magyarok is elfojtott lélekzettel várjuk a nagyszerű hirt, mely a német fegyverek győzelmét adja majd tudtunkra.” Pesti Napló 1914. szeptember 18-i szám 1. oldal.

letve július 26-án a rendes szám mellett egy 4 oldalas mellékletet is beiktattak, ami azzal foglalkozott, hogy *Szerbia nem teljesíti a monarchia feltevéit*,⁸⁰ így akár a háború is küszöbön állhat. Ezután a július 27-i szám már csak 12 oldalnyi terjedelemben jelent meg, hiányoztak az újságból a nagy hirdetések, csak egy oldalnyi apróhirdetés jelent meg.⁸¹ A hónap hátralévő számait megfigyelve látható, hogy a terjedelmi rövidülés elsősorban a hirdetéseket érintette: a július 28-i és 29-i számban 3 oldalt tettek ki a nagy reklámokat és az apróhirdetéseket együttvéve,⁸² ezután pedig július 30-án és 31-én már csak 8 oldalon jelent meg a lap, 1 oldalnyi hirdetéssel, mely vegyesen tartalmazott nagyobb méretű reklámokat és apróhirdetéseket.⁸³ Ezután az év második felében már többnyire az 1–2 oldalas hirdetési terjedelem érvényesült az év első felét jellemző 4–5 oldallal szemben.

A második félévben Az *Est* három száma tér el az általánossá vált 8 oldalas terjedelemtől. Az első egy augusztus 5-i esti (7 órai) kiadás volt, ebben bemutatták Vilmos császár táviratait, melyekben az orosz cárral próbált megállapodni a háború elkerülése érdekében, de erre csekély esély mutatkozott a kialakult érdekellentétek, hatalmi szövetségek következtében.⁸⁴ Emellett szó esett a francia hadbalépés és mozgósítás első pillanatairól⁸⁵ (ami augusztus 1-jén történt meg), az USA rendkívüli intézkedéseiről, illetve Hollandia semlegességre törekvéséről is.⁸⁶ A második eltérést mutató szám a szeptember 30-i ingyenes, egy oldalas kiadás volt, ami a német és osztrák–magyar csapatok sikeres egyesüléséről és győzelméről számolt be, melynek köszönhetően több orosz lovashadosztály visszavonulóban volt Galíciában a Visztula folyó felé.⁸⁷ A harmadik kivételt a december 25-i szám jelenti, melynek terjedelme a 8 oldal helyett az év elejéhez hasonlóan, 16 oldal volt. Ebben a számban 3 rajz is megjelent a háborús események illusztrálására, az embert próbáló küzdelme-

⁸⁰ Az *Est* júl. 26. (rendkívüli kiadás), 1.

⁸¹ Az *Est* júl. 27., 12.

⁸² Az *Est* júl. 28., 10–12. és júl. 29., 10–12.

⁸³ Az *Est* júl. 30., 8. és júl. 31., 8.

⁸⁴ Vilmos császár a cárt vádolja a háborúért: A császár közzétette táviratváltását a cárral, Az *Est* aug. 5., 1.

⁸⁵ Uo., 3. Egy francia szenátor a francia hadsereg készületlenségéről, illetve Páris a szakítás perceiben című cikk.

⁸⁶ Uo., 4. Az Unio rendkívüli intézkedései és a Hollandia semlegessége című cikkek.

⁸⁷ Az *Est* szept. 30., 1.. A hír címe: Nagy győzelem Galíciában! Az egyesült osztrák–magyar és német seregek megverték az oroszokat.

ken túl pedig arról is szó esett, hogy ennek a háborúnak más áldozatai is vannak: állatok. Közülük is kiemelendők a lovak, mivel nekik köszönhetően képesek a csapatok gyors mozgásra, ők húzzák az ágyúkat, szekereket a kemény, sok esetben lábszárközépig érő, sáros terepen. Az állatok háborús helyzetéről Kéri Pál a *Hogy viselik az állatok a háborút* című cikkében, Bródy Sándor pedig a *Ló-kórházban* című cikkében írt.⁸⁸ A lapszám foglalkozott a háborús mezőgazdasággal is, illetve az iskolák, színházak helyzetével.⁸⁹ A hirdetések tekintve a terjedelem megközelítette az év eleji szintet: 3 oldalt tett ki.⁹⁰

A változásokat tartalmi oldalról nézve egyértelműen látható, hogy az újságban előtérbe került a háborús tematika: a lakosság folyamatosan és hitelesen tájékozódhatott a konfliktus menetéről. Az újságban szerepeltek hírek a sikeres frontvonal-áttörésekről,⁹¹ riportok a katonai vezetőkkel vagy a háborúban részt vevő, a háborút támogató fontos személyekkel. Az egyes frontokról szóló híreket a katonának bevonult, frontra küldött riporterek biztosították: a már korábban említett Adorján Andor többek között a németek által megszállt Belgiumból,⁹² később pedig a keleti frontról közölt híreket.⁹³ Kéri Pál a keleti orosz–lengyel hadszíntérről írt.⁹⁴ Tarján Vilmos a szerbiai eseményekről, majd ő is a keleti frontról készítette riportjait.⁹⁵ Fényes László az egészségügyi ellátásról tudósított, illet-

⁸⁸ Az *Est* dec. 25., 5., 10. A lovakon túl természetesen más állatok is részt vettek a háborúban: kutyák, macskák, galambok...

⁸⁹ *Uo.*, 2., 4. *Beszélgetés Jankovich kultuszminiszterrel: iskolákról és színházakról, illetve A földművelésügyi kormány nyilatkozik a háborús mezőgazdaságról: A jövő évi kenyér biztosítva van* című cikkek.

⁹⁰ *Uo.*, 14–16.

⁹¹ Az *Est* szept. 1., 1. *Áttörtük az orosz vonalát* című cikk.

⁹² Az *Est* nov. 16., 5. Az *Adorján Andor a német keleti harctéren* című híradásból kiderül, hogy a tudósítót Németországba küldték, hogy tudósításokat készítsen, a német nagyvezérkar pedig a keleti frontra rendelte ki. Azonban a hadműveletek megkezdéséig engedélyt kapott, hogy a meghódított Belgiumról írjon. A területről írt például Az *Est* november 20-i számának 3–4. oldalán *A belga határon* címmel, de a hónap folyamán később is jelentek meg írásai a térségről.

⁹³ Erre lehet példa Az *Est* december 10-i számának 2–3. oldalán megjelent *Hadi-naplóm a német–orosz harctérről* című tudósítása.

⁹⁴ Az *Est* aug. 26., 3. *Német léghajóval kémlelték az orosz–lengyel harcteret, illetve Az Est* nov. 2., 3. *A bogár halottnak tetteti magát – Przemysli epizód.*

⁹⁵ A szerbiai eseményekről szóló riportok olvashatók Az *Est* augusztus 2-i számának főoldalán *Csatározások Belgrád alatt – Magyar katonák hősie viselkedése*

ve a szerbiai harcokról.⁹⁶ A riportokra, beszélgetésekre lehet példa a december 29-i lapszámban a Frigyes főherceggel készített interjú,⁹⁷ vagy a szeptember 15-i szám 8. oldalán olvasható riport a Vöröskereszt tevékenységéről, eredményeiről *A Vöröskereszt munkája – Beszélgetés báró Feilitzsch Bertholddal* címmel, amit Fényes László készített. Vészi Margit a november 28-i számban a cattarói öbölből írt tudósítást *Hogyan élnek katonáink a Fekete-hegyek között* címmel.⁹⁸

A híreket térképekkel szemléltették, hogy a lakosság követni tudja a frontvonalak állását, ismerje a zajló hadműveleteket,⁹⁹ de sok rajz jelent meg a háborús hétköznapiokról is. Ezeket Vadász Miklós, a lap munkatársa készítette, aki szintén a fronton szolgált.¹⁰⁰ A képek tartalmilag több szempontból mutatják be a háborút, megjelennek például a katonák számára a fronton hétköznapiinak számító események: a harcok szünetében a sátrában írja levelét az egyik katona az édesanyjának, vagy egy menetoszlop vonul a przemysli országúton. A rajzok között látunk példát a háború következményeire otthonukat vesztett, menekülő galíciai családok képében, másutt egy romos utcát mutat a kép a belgrádi Konak (kormányzósági épület, palota) előtt. De az ellenség ábrázolása is megjelenik szerb hadifoglyok képében.¹⁰¹ Ezek a rajzok nem a lap bulvárjellegét

címmel, illetve az augusztus 4-i szám főoldalán *Az első belgrádi harcok* címmel. A keleti frontról szóló egyik tudósítást olvashatjuk *Az Est* szeptember 3-i számának 3. oldalán *Magyar katonák között Krakóban – „vörös ördögök” hőstettei – Győzedelmes rohamok – Oroszok kegyetlenkednek sebesültjeinkkel – Sebesült oroszok Krakóban – Részlet a knaszniki csatákból* címmel.

⁹⁶ Az egészségügyi ellátásra példa *Az Est* szeptember 7-i számának 8. oldalán olvasható *A főváros hadikórházában – Ahogy született. – A csodakocsi. – Egy sátrorlakó* című, vagy a szeptember 18-i szám 4. oldalán olvasható *Szabadka kórház-város* című cikk. A szerbiai harcokról tudósít *Az Est* október 8-i számának 2. oldalán az *Utban a rajvonal felé* című, vagy a november 3-i szám 3. oldalán a *Hogyan harcolunk a Macsvában – A küzdelem munkája* című cikkében.

⁹⁷ *Az Est* dec. 29., 7. *Beszélgetés Frigyes főherceg tábornaggal*.

⁹⁸ *Az Est* 1914. nov. 28., 4.

⁹⁹ Részletes térképek vannak például az augusztus 31-i szám utolsó oldalán, a szeptember 6-i szám 4. oldalán és a november 15-i szám 2. oldalán.

¹⁰⁰ Háborús pillanatokat megörökítő képeket látni *Az Est* augusztus 24-i számának 3. oldalán, a szeptember 9-i szám 3. oldalán, az október 5-i szám 3. oldalán. Képek vannak az október 12-i, 26-i, a november 2-i, 9-i, 16-i, december 14-i, 21-i, 25-i, 30-i lapszámokban is.

¹⁰¹ Az előző lábjegyzetben említett lapszámok közül az alábbiakban találhatók meg az egyes képek (a képleírások sorrendjének megfelelően): szeptember 9-i,

erősítik, hiszen hiába szólnak mindenkit érdeklő, „hétköznapi” témáról, semmilyen szenzációs hírhez nem kapcsolódnak, csupán a háborús eseményeket szemléltetik, dokumentálják reálisan.¹⁰² Ezért jelentőségük, hatásuk sokkal inkább érzelmi jellegű: reményt, hitet adhatnak az olvasóközönségnek, pozitív irányban befolyásolhatják a közhangulatot, mivel a meghozott áldozatok és a pusztítás mellett a katonák helytállásáról, hétköznapijairól, a győzelmekről és a fronton való haladásról szólnak. Ebből a szempontból a legerősebb üzenettel a decemberi képek szolgálhatnak: például a matrózok pihenője egy dunai kórházhajón, vagy a kimerült, alvó népfölkelő.¹⁰³ A képeket műfajilag is több csoportba lehet sorolni: vannak közöttük portrék, tájképek, fényképszerű pillanatképek.

A képeken túl az olvasóközönség moráljának fenntartása érdekében versek is megjelentek a lapban, például Szép Ernő *Imádság* című költeménye,¹⁰⁴ Kiss József *Ballada* című alkotása,¹⁰⁵ de hírekbe, cikkekbe ágyazva is olvashatók ilyen szövegek: egy tartalékos zászlós mozsarakról szóló verse¹⁰⁶ vagy Fényes László *A görbedi lévita* című cikkében Laczkovics László verse.¹⁰⁷

A háborús erőfeszítések elősegítésére megjelentek a hadikölcsönről és annak jegyzési lehetőségéről szóló hírek is.¹⁰⁸ A hirdetésekben szintén fontos szerep jutott a háborúnak: például a tél közeledtével ott láthatók a lapban a meleg, vastag téli ruházat frontra küldésére buzdító hirdetések,¹⁰⁹ védőruházat-hirdetések (pl. acélpáncél),¹¹⁰ kórházi berendezések hirdetései (ágyak),¹¹¹ egyenruhavételi lehetőségek hirdetései¹¹² vagy az olyan hirdetések, melyek a hátszágbeli lakosságot arra buzdították,

november 9-i, november 16-i, december 14-i, december 21-i szám, mindenütt a 3. oldalon.

¹⁰² Természetesen a rajzok esetén is érvényes a cenzúra, a háború szempontjából érzékeny témák (katonai veszteségek, kudarcok) kerülése.

¹⁰³ *Az Est* dec. 25., 7. illetve dec. 30., 3.

¹⁰⁴ *Az Est* szept. 17., 3.

¹⁰⁵ *Az Est* okt. 5., 2.

¹⁰⁶ *Az Est* okt. 28., 6. *Kuplé az ágyuról* című hír.

¹⁰⁷ *Az Est* nov. 2., 2.

¹⁰⁸ A hadikölcsön-pénztár felállításáról olvashatunk a lap szeptember 21-i számának 4. oldalán. A magyar hadikölcsön-jegyzésben a lap is részt vett 100.000 korona értékben, mint arról a lap november 8-i számának 2. oldala tudósít.

¹⁰⁹ *Az Est* szept. 27., 8.

¹¹⁰ *Az Est* nov. 8., 8.

¹¹¹ *Az Est* nov. 10., 8.

¹¹² *Az Est* dec. 21., 8.

hogy küldjenek ezüstözött fenyőágacskát a fronton harcolóknak.¹¹³ Az apróhirdetések között ugyanakkor rokonok, családtagok keresik a harcokban eltűnt hozzátartozójukat,¹¹⁴ de a háború előtti hirdetéstípusok is megmaradtak, melyekben a tulajdonosok különféle portékáikat próbálták meg értékesíteni.¹¹⁵

A háború nem várt elhúzódása, a harcok fokozódása és a növekvő terhek megviselték a lakosságot, ezt a lap érdekes, reménykeltő hírekkel, illetve a magyar katonák hősiességét bemutató cikkekkel igyekezett el-
lensúlyozni. A november 30-i számban például arról olvashattak az emberek, hogy *Hogy fogott el háromszáz katonánk kilencszáz orosz*.¹¹⁶ Az október 20-i számban *A szerb hadsereg veszteségei* cím alatt arról van szó, hogy a szerb hadsereg összeomlóban van, szinte mindenkit behívtak harcolni, a lakosság hangulata pedig háborúellenes.¹¹⁷ Az 1914. évi utolsó két lapszám első oldalán is bizakodó, reménykeltő cikkeket látunk. A december 30-i számban *Kárpátok taraja* cím alatt a „mindent felemésztő” oroszokkal szembeni hősie, emberpróbáló küzdelemről olvashatunk a haza és „a jól tele lévő spájz” érdekében.¹¹⁸ Az évzáró szám első oldalán *A lámpák* című cikk egyértelműen szimbolikus jelentésű: a reményt sugallja. Ezt a tartalom is megerősíti: a lakosság eddig sok áldozatot hozott (a városok, köztük Budapest elsötétítése, a Nemzeti Színház bezárása), de jövőre felgyuladhatnak a fények, és a színház is megnyithat. A katonák hősie áldozatáról is szó esik: a fronton harcolók a hátszág zavartalan működéséért küzdenek, a sérülteket hősieen váltják fel a kötelességtudó ifjú harcosok. A harc sikeres, hisz a főváros üzemei működnek, az élet nem állt meg. A lámpák fényének felvillanásán túl a hit fénye sem aludhat ki, mert a jövő pozitív változásokat fog hozni.¹¹⁹ Az ilyen jellegű hírek a remény mellett a hitet is felébreszthették az olvasóban, hogyha tényleg meggyengült az ellenség, le lehet győzni, a háború nyerhető, csak még egy kis erőfeszítést kell tenni. Ezt erősítheti az a tudat, hogy a katonák felszereltsége megfelelő, jók a körülmények is.

¹¹³ Az *Est* dec. 23., 8.

¹¹⁴ Az *Est* nov. 2., 8.

¹¹⁵ Az *Est* november 12-i számában például bérautót, eladó bútorokat ajánlanak, lakhatást keresnek, munkát kínálnak.

¹¹⁶ Az *Est* nov. 30., 6.

¹¹⁷ Az *Est* okt. 20., 2.

¹¹⁸ Az *Est* dec. 30., 1.

¹¹⁹ Az *Est* dec. 31., 1.

4. 3. Hírek a háború későbbi éveiből

Azonban senki sem tudhatta, így a lap szerkesztői sem, hogy valójában mi fog következni további években. Azt sem sejtették, hogy a lakosság még súlyosabb veszteségeket, nélkülözést fog elszenvedni, a lap pedig sok más újsághoz hasonlóan súlyos nehézségekbe fog ütközni: papírhányba. A hiány kapcsán vezércikk is megjelent *Az Est* 1916. augusztus 17-i számában, melynek kiváltója az volt, hogy a lap terjedelemcsökkenésre kényszerült, több mint egy hétig csak négy oldalon tudott megjelenni.¹²⁰ Ám ezek ellenére tovább működött, hasonló szerkezettel és tematikával, mint amit a szerkesztőség a háború kirobbanása idején kialakított: továbbra is a háború maradt az előtérben, történeteiről továbbra is térképek,¹²¹ rajzok,¹²² riportok¹²³ és versek¹²⁴ jelentek meg. A versek, irodalmi alkotások nem csak a frontvonalakon születtek, hanem a háterszágban élő írók, költők is írtak a lapokba. Egyre gyakoribbá váltak a háterszágot érintő élelmiszerhiányról, árdrágulásról és az árdrágítással

¹²⁰ A papírhány kérdéséhez: TAKÁCS Róbert, *i.m.*, 32–34, illetve *Az Est* 1916. aug. 17., 1. A vezércikkben a lap saját „háborús” szerepvállalására is felhívja a figyelmet metaforikus soraival: „Az újság a mai nehéz napokban a hadsereg része és aktív katona. Az újság küzdő harcos, az ő muníciója a papír.”

¹²¹ *Az Est* 1915. április 25-i számának 5. oldalán egy térképet láthatunk, ami a *Harmadik orosz offenzíva* eredményeit összegzi. A keleti fronton 12 hónap alatt lezajlott változásokat 12 térképrészletből álló sorozat összegzi *Az Est* 1915. július 29-i számának 2. oldalán.

¹²² *Az Est* 1915. ápr. 18., 5. Itt a háború pusztító erejének egy részletét láthatjuk Vadász Miklós *Sebesült vak katona a menyasszonyával* című rajzán, ugyanis az I. világháborúban mindkét fél vetett be harci gázokat, például mustárgázt, ami súlyos károkat okozott a harcolókban (látásvesztés, tüdőroncsolódás stb.). Természetesen a gáz hatása az állatokat is érintette, így a katonák mellett őket is próbálták gázmaszkkal, illetve a fronton rendelkezésre álló eszközökkel megvédeni. Hasonlóképpen a pusztítással szembesíti az olvasót *Az Est* 1915. január 4-i számának 3. oldalán megjelent *Becsapott a gránát* című Vadász Miklós-rajz.

¹²³ *Az Est* 1915. április 7-i számának 3. oldalán Pásztor Árpád interjút közli *Beszélgetés Goltz tábornaggal Budapesten* címmel. Az interjúban Goltz tábornagy a Dardanellák környékén zajló harcokról, illetve az általános háborús helyzetről fejt ki röviden a véleményét, ugyanis az interjúra csak néhány perc állt rendelkezésre, mivel a kérdések feltevésére akkor került sor, amikor Goltz az automobilját várta a továbbutazáshoz.

¹²⁴ *Az Est* 1915. április 18., 7. Ezen az oldalon olvashatjuk Kiss József *Ballada a lábakról* című költeményét.

ügyeskedőkről szóló hírek. Az áremelkedés következtében kialakuló megélhetési gondokkal Az *Est* vezércikkében is foglalkozott, az 1915. június 1-i szám A *drágaság* című vezércikkében például az extrém burgonyaárakról, illetve arról ír, hogy rövid időn belül már az alapvető élelmiszerek (főzelékfélék, tej, zsír, liszt, hús stb.) árát is karátban kell mérni. 1915 szeptemberében a *Száműztük* című vezércikk arról szól, hogy a lemondásnak is vannak határai, amin túl már az emberi szervezetre is veszélyes az ellátás hiánya. Pedig nem magasak az elvárások: csak az alapvető élelmiszerekből legyen elég, illetve a kormányzat gátolja meg az árakkal való spekulációt.¹²⁵ Nem meglepő, hogy ilyen körülmények között a hírekben az árdrágítással kapcsolatos bűntények is megjelentek, például az 1915. július 14-i számban az olvasóközönség arról olvashatott, hogy *Letartóztattak egy csaló mészáros és a feleségét*.¹²⁶

Emellett a bulvárjelleg megőrzésére is láthatunk példát, szenzációhajász hírek a háború éveiben is jellemezték a lapot. 1915-ben például az olvasóközönség olvashatott az *Ál-Rétey*¹²⁷ ügyről, megismerhette *Egy korsi korponai szilva pesti kalandjai*-t,¹²⁸ ami az árdrágítás visszaságáival

¹²⁵ Az *Est* 1915. szept. 17., 1. A liszt árát sikerült viszonylag megfelelő módon rendezni és szabályozni, de továbbra is gondok voltak cukor és a zsír árával, amin továbbra is megpróbáltak egyesek nyereszkeskedni.

¹²⁶ Az *Est* 1915. júl. 14., 5. Otrokocsy-Végh Dániel miskolci mészáros és felesége letartóztatásra került, mert a hadseregnek szállított hússal csalást követett el: rossz húst szállított, a szállítmányhoz burgonyalisztet kevert, emellett még a mennyiséggel is csalt.

¹²⁷ Az *Est* 1915. ápr. 7., 6. Brunovszky Mihályné (született Szemesi Julianna) a Rétey-család tagjának kiadva magát szeretett volna kölcsönt felvenni, vagy eladni a tulajdonrészét, mindezt a család kárára. Azonban a család egyik tagja tudomást szerzett róla, hogy valaki kölcsönt akar felvenni a házukra, a szélhámós végül lebukott.

¹²⁸ Az *Est* 1915. okt. 4., 5–6. Egy korponai gazda úgy döntött, hogy felviszi a szilváját Budapestre, mivel hallott róla, hogy milyen drágaság, élelmiszerhiány van, abban bízott, hogy itt jó áron el tudja adni portékáját. Azonban mivel túl drágán árulta a szilváját (80 fillérért), a rendőrség súlyos bírságot szabott ki rá árdrágítás miatt, a gazda a rendőrségről szabadulva pedig hazafelé indult. Ám a helyi kofák alkudozni kezdtek vele, hogy megvegyék tőle a szilvát 50 fillérért, hogy majd aztán tovább árusíthassák a városban. Azonban a lakosság meglátta az úton a szilvásszekeretet, alkudozni kezdett a szilvára, amit a kofák már elkeltnek tekintettek. Végül a segítségül hívott rendőrség elrendelte a kiárusítást 40 filléres áron. A kofák azonban nem hagyták magukat, egyikük elküldte a gyermekét mérlegért és tálért, hogy elkezdjék a szilva árusítását. Azonban csaltak a súllyal, mivel a nehéz tálat is belevették a mérésbe. Ezt ész-

szembesítette az olvasóközönséget. Az 1916-os esztendőben azzal a kérdéssel kapcsolatban olvashattak gyilkossági hírt az olvasók, hogy *Miért lőtte le a rendőr a huszárt?*,¹²⁹ illetve értesülhettek arról, hogy *Lopás miatt letartóztattak egy miniszteri segédfoglalmazót.*¹³⁰ 1917-ből a szenzáció-jellegű hírekre példa *A gyilkos szakácsné*¹³¹ esete, vagy az *Elmebeteg vagy csak ingerlékeny*¹³² figyelemfelkeltő című hír. De még 1918-ban is jelentek meg érdekes hírek: a fokozódó problémák és élelmiszerhiány ellenére *Egy holtrészeg községről*¹³³ esik szó, melyből megtudhatták az olvasók, hogy a királyi ügyész egy orosz hadifogoly, Klimanszó meggyilkolása miatt kezdett nyomozásba és Zalaszentbalázásra ment. A községben azonban érdekes látvány tárult az ügyész szeme elé: a férfilakosok részegek voltak, még a

revette az egyik asszony, így megingott a vásárlók bizalma, a maradék szilvát pedig sikeresen fel tudták vásárolni a kofák a kedvező 40 filléres áron. Utána pedig sikeresen tovább árusították 56–60 fillérért vagy még drágábban. Ami biztos, hogy ezután már nem próbálkozott többet a korponai gazda a szilvájának fővárosi értékesítésével.

¹²⁹ Az *Est* 1916. márc. 7., 3. Az egyik kávéházban Csillag István rendőr igazoltatni akarta Ölvédi Gábor civilben lévő huszárt. Azonban Ölvédi megtagadta a rendőr kérését, mivel durva hangon beszélt vele. Az ügy dulakodássá fajult, a rendőr pedig végül a revolverét használta. Többször rálőtt Ölvédire, amikor a férfi összeroskadt, akkor pedig még egy utolsó, hatodik lövést is leadott rá. Az ügy kapcsán több szemtanú is elmondta, hogy mit tapasztalt, hogyan látta a rendőr és a huszár viselkedését.

¹³⁰ Az *Est* 1916. máj. 20., 3. Dr. Rónay György kereskedelemügyi miniszteri segédfoglalmazó letartóztatásra került, mivel lopott a debreceni MÁV üzletvezetőségének kézipénztárából, illetve Antalffy József könyvkereskedőtől is tárgyakat, pénzt lopott, miután a bizalmába férkőzött. Rónay lebukásához az vezetett, hogy nála találtak meg egy 20 koronás bankjegyet, aminek sorszáma korábban feljegyzésre került, az ügy kapcsán pedig Antalffy is gyanút fogott Rónay megbízhatóságát illetően.

¹³¹ Az *Est* 1917. jún. 14., 5. Tál Mária szakácsné azt hitte, hogy a házmesterné, Ecker Lőrincné őt üldözi, ezért amikor legutóbb találkoztak és összevesztek, a szakácsné pisztoly rántott és többször rálőtt a menekülő házmesternére és az egyik lövés végzetesnek bizonyult. Tál Mária először három, végül pedig négy év börtönbüntetést kapott.

¹³² Az *Est* 1917. nov. 3., 3. Fischer Ernő már többször állt bíróság előtt, beszéde alapján a külső szemlélő számára örültnek látszott, ezért többször is vizsgálták elmeállapotát, de nem minősítették elmebetegnek. Ez érdekesnek tűnhetett az olvasók számára, mivel Fischernek azért kellett bíróság elé állnia, mert saját magát jelentette fel királlysértésért.

¹³³ Az *Est* 1918. febr. 3., 7.

hivatalos személyek is, így senki sem tudott segíteni a nyomozásban. A kérdésekre csak annyit voltak képesek válaszolni, hogy: „Ígyunk!”. Végül annyit tudtak a csendőrök kideríteni, hogy a gyilkosságot négy helybeli követte el, akik azt hitték, hogy a hadifogoly a pincékbe akar betörni. A tettesek részegek voltak tettük elkövetésekor, de az áldozat sem volt józan halála előtt, mivel az egyik pincében leittatták. A hír lezárása akár egyfajta ítéletként, szemrehányásként is értelmezhető, érződik belőle az eset szokatlansága, és 1918-ban kirívónak számító volta: „Így él Zalában egy falu, a világháború negyedik évében.” A fokozódó nehézségekre (a közállapotok romlására) mutat rá a *Meggyilkoltak egy földbirtokost*¹³⁴ című hír, melynek áldozata, Bobay Géza csak a földterületén zajló tömeges falopásokat próbálta meg felszámolni, ám ez az életébe került. Ezekben a hírekben a bulvárjelleg, a háború hátországra gyakorolt hatása és a kriminalitás ötvöződik. A figyelemfelkeltő, bulváros címadást követi az esetek ismertetése, melyek többsége valamilyen bünténnyel függ össze, ám ennél sokkal többről van szó: az egyes társadalmi osztályok problémáiról, egymással szembeni ellentéteikről és a háború alatti boldogulási kísérleteikről. Az eseteket olvasva magára ismerhetett a szegényebb munkás vagy gazda, a hivatali munkát végző polgár, vagy éppen a saját birtokkal rendelkező arisztokrata: a háború mindenkit érintett valamilyen módon.

Összegezve látható, hogy 1914-ben, illetve a háború későbbi éveiben is számtalan akadály állt *Az Est* szerkesztőségének útjában, amiknek leküzdése nem volt egyszerű feladat. Ám Miklós Andornak és munkatársainak sikerült olyan újszerű és sokszínű bulvárlapot létrehozniuk és működtetniük, ami mind szerkezetét, mind tartalmát tekintve meg tudta őrizni egyediségét és a háborús viszonyokhoz alkalmazkodva tovább tudta növelni népszerűségét. Az alkalmazkodáson túl több tényező is hozzájárult a sikerhez: a szerkesztőség magas szintű technikai felszereltsége, a köz-

¹³⁴ *Az Est* 1918. okt. 3., 5. Bobay Géza az Alménes község határában frissen vásárolt birtokára költözve szembesült azzal, hogy tömegesen lopják a fát a területéről. Az egyik notórius tolvaj Horga Lázár volt, akit éppen sikerült tetten érnie a fával megrakott szekerenél. Bobay kísérője, egy 15 éves román fiú, aki tolmácként ment a földbirtokossal, felszólította Horgát, hogy adja át a fejszéjét, amire ő hajladónak is mutatkozott, ám hirtelen a földbirtokos felé ütött fejszéjével. Ezután a két férfi dulakodni kezdett, a Bobayt kísérő gyermek pedig a faluba rohant segítségért. A segíteni igyekvő falubeliek azonban azzal szembesültek, hogy Bobay halott, fejét kettévágta Horga a fejszéjével, oldal-fegyverével pedig gyomron szúrta. Horgát végül elfogták a csendőrök, aki cinikusan beismerte tettét.

érdeklődésre számot tartó témák bemutatása és a munkatársak elhivatottsága: a szívüket, eszüket, munkájukat, latba vetve tájékoztattak, tudósítottak. Mindez pedig nem csak közérthető formában, a szavak erejével történt meg, hanem sok egyéb illusztráció, kiegészítő elem segítette az olvasóközönséget a hírek mélyebb és gyorsabb megértésében. Az előzetesen célként kitűzött magas minőséget végig sikerült fenntartani. A háború évei alatt is ötvöződött a bulvár és a szépirodalmi tartalom, mely által a társadalom szélesebb körben megszólított tagjai könnyen magukra ismerhettek, rájöttek, hogy nincsenek egyedül problémáikkal, sőt nem csak ők, hanem más társadalmi osztályok is problémákkal küzdenek, így a lap egyfajta társadalomrajzot is képes volt adni olvasói számára. Ezeknek a tényezőknek az ismeretében érthető, hogy hogyan tudta elérni Miklós Andor lapja azt a bravúros eredményt, hogy éppen a háborús évek alatt sikerült a legtöbb példányt értékesítenie: a lap eladási száma 1910 és 1918 között 200 ezer és 476 ezer példány között mozgott.¹³⁵

¹³⁵ BUZINKAY, *Kis magyar...*, i. m., 56.